

NAČELA STANDARDNOSTI HRVATSKOGA JEZIKA

Radoslav Katičić

tom naslovu izrečene su dvije pretpostavke. Jedna je od njih ta da hrvatski jezik ima svoj standardni oblik, da je dakle standardiziran u punom smislu i sa svim implikacijama toga pojma. Ta je pretpostavka prilično trivijalna jer je lako pokazati da je to tako i zato je svakomu i očito. Druga je pretpostavka ta da standardiziranost hrvatskoga jezika sama u sebi sadrži neka načela po kojima ona kao standardnost i opstoji. Ta pak pretpostavka nije nimalo trivijalna. Nad njom se valja zamisliti.

Kada se u vezi sa standardnosti govori o načelima, pomišlja se prvo na načela po kojima se provodi standardizacija. To su načela na temelju kojih se zacrtava jezični standard. Takva načela standardizacije iznosio je npr. Bartol Kašić u predgovoru svojem prijevodu Rimskoga rituala ili pak Ljudevit Gaj u prvim godištim Danice. Iznosio ih je i Tomislav Maretić u predgovoru prvomu izdanju svoje gramatike. Takva načela utemeljuju program standardizacije.

Druga su, međutim, ona načela koja su sadržana u standardnosti što je proizašla iz uspješno provedene jezične standardizacije. Takva načela ne utemeljuju program nego omogućuju valjano i svjesno snalaženje u stečevini. Njihovo poznavanje omogućuje razumno i svrhovito ophođenje s vrijednostima što ih je namrla jezična standardizacija onakva kakva je protekla i time postala nezaobilaznom sociolingvističkom činjenicom. Na njih se stoga oslanja svako valjano rasuđivanje o pitanjima što se javljaju oko standarda koji već postoji i funkcionira, a ne oko takva koji tek treba izgraditi.

Jezična standardizacija kao proces, kada krene, ima svoje vlastite silnice, vlastitu dinamiku i logiku koja iz nje proizlazi, pa se, jer u tome nadilazi svaku pojedinačnu volju i shvaćanje, u svojim posljedicama podvrgava tek više ili manje, a nikada potpuno, načelima na kojima se temeljio njezin program. Načela standardnosti stoga nikada nisu ista kao načela standardizacije.

Nema dvojbe da su standardizaciju hrvatskog jezika pokretali i Kašić, i Gaj, i Maretić, i da su bitno utjecali na nju. A ipak načela koja su oni pri tome iznosili i proglašavali nisu ista kao načela standardnosti hrvatskoga jezika. Ta se mogu odčitati samo iz gotove standardizacije, takve koja je doista provedena, koja već funkcionira kao standardnost. To se vrlo jasno pokazuje kada se standardnost hrvatskoga jezika s kojom živimo usporedi s načelima na koja su se pozivali Kašić, Gaj i Maretić.

U našim razmišljanjima obično prevladava shvaćanje da je standard norma, a to će reći propis. Jezični se standard tada pokazuje kao nešto što je netko propisao. Odatle se oblikuje predodžba, dosta duboko usađena, da je jezični standard na kraju krajeva samovolja. Kao najtemeljnije načelo svake standardnosti pokazuje se tada ono narodno: »Tko je jači, taj kvači«. Jezikoslovlje usmjereno na kritiku društva izrazilo je to u novije vrijeme odredbom: »Dijalekt je jezik koji nema vojske i mornarice«. Time se obaraju sve ustaljene predodžbe o književnome i standardnom jeziku, uzi-

ma im se dostojanstvo. Autoritet koji stoji iza njega razgoličuje se kao nasilje.

Iskustva s hrvatskim jezičnim standardom dovela su dotle da je u nas mnogima takvo shvaćanje blisko. To važnije je istaknuti da, koliko god u njem ima bolne istine, ono ipak ne opisuje zbilju obuhvatno i cjelovito. A to se zorno potvrđuje, i opet, upravo hrvatskim iskustvom sa standardnim jezikom. Bilo je dosta jačih, i u Beču, i u Budimpešti, i u Beogradu, koji su, u interesu svojega lakšeg vladanja na što širem prostoru, htjeli kvačiti, pa ipak nitko od njih nije uspio zatrti vlastitost hrvatske jezične standardizacije. Baš odatle se vidi da ona doista sama u sebi sadrži svoja načela. Upravo su ta načela, a ne proglasi i propisi ovlaštenih pojedinaca i volja vlasti koja je stajala iza njih, njezin najviši autoritet.

Tek ta načela, izvedena iz postojeće i funkcionalne standardnosti, omogućuju pravo snalaženje pri svakom baratanju s hrvatskim jezičnim standardom i pri odgovaranju na pitanja koja se s njim u vezi postavljaju. Ta načela pak izviru iz povijesti standardizacije onakve kakva je protekla i ostvarila standardnost. Ovdje će se sad neka važnija među njima nešto поближе razmotriti.

1. Standardna norma određuje što je u jeziku stilski neutralno i stoga neobilježeno. Ona, usuprot vrlo raširenu mišljenju, ne određuje što u jeziku smije, a što u njem ne smije postojati. U njem, naime, smije postojati baš sve što u njem postoji, u središnjim slojevima i na rubu. Norma određuje tek to čega se od svega toga uporaba očekuje ako nema posebna razloga da se upotrijebi drugi izraz istoga značenja. Dokle god takvi izbori ostaju razložiti, ne napušta se okvir standardne jezične porabe. Tu se dakako, kao uvijek kada se radi o kulturi, javljaju pitanja i nedoumice dobrog ukusa. Standardna norma, dakle, određuje što će se u porabi standardnoga jezika javljati kao neutralno i stilski neobilježeno. To je opće načelo na kojem počiva svaka jezična standardnost. Ono ne proizlazi samo iz hrvatske standardnosti. Treba ga, međutim, uvijek imati na umu da bi se ispravno razumjelo ono što se govori o kojem standardnom jeziku.

2. Hrvatski standardni jezik zasnovan je na novoštokavskom dijalektu jekavskoga izgovora. Taj izbor nije niti samovoljan niti slučajan nego u njem dolaze do izražaja duboko zacrtane razvojne silnice. On proizlazi iz prostornoga rasporeda dijalekata kakav se ustalio poslije velikih migracija od 15. do 17. stoljeća. Da njih nije bilo, osnovica hrvatskoga standardnog jezika vjerojatno bi bila čakavska. Da su temelji takvu izboru čvrsti i duboki, raspoznaje se po tome što su neštoštokavskim Hrvatima narodne pjesme štokavskije nego su njihovi govori, što Hrvati štokavci kojima govori nisu novoštokavski u Slavoniji i Bosni izvan svojega užeg kruga u interdijalektalnoj komunikaciji spontano prelaze na govor prema novoštokavskom uzoru, što potpuno ikavski pisac kakav je Kačić u epskom kazivanju zna prijeći na jekavski izgovor, a ne umije to, pa ispada smiješan, što je Tituš Brezovački pisao i štokavske pjesme, a nijedan pretpreporodni književnik štokavac kajkavske i sl.

Gdje god se pak unutar novoštokavskog dijalekta zapadne osobine razlikuju od istočnih, za hrvatski su standardni jezik, i usuprot nekim normativnim odredbama, mjerodavne zapadne. To vrijedi za morfologiju i tvorbu, a osobito za prozodiju. Stoga

četvero, petero, a ne četvoro, petoro; od mene, a ne od mène.

Ipak se pri prevođenju pjesništva u strogim i zahtjevnim metričkim oblicima poseže i za naglascima svojstvenim istočnom tipu novoštokavske prozodije jer se tako dobiva veća raznolikost i manje monoton ritam u slijedu naglašanih i nenaglašanih slogova. U hrvatsku standardnost tu su rezervnu prozodiju uveli vrhunski prijevodi klasičnih pjesničkih djela koji su bitno utjecali na stilizaciju suvremenoga hrvatskog pjesničkog jezika.

Novoštokavska osnovica hrvatskoga standardnog jezika samo je načelno određena i ne odnosi se ni na koji konkretni novoštokavski organski sustav. Nema naselja ili kraja kojega bi govor za hrvatski jezični standard bio mjerodavan i autoritativan. Hrvatski se standardni jezik u svojoj dijalekatskoj osnovici dakle ne podudara s govorom ičije majke. Jezični izraz hrvatske književnosti za nju je jedini mjerodavan. Svatko dakle, bez iznimke, mora taj standardni jezik učiti.

3. Dijalektalna osnovica hrvatskoga standardnoga jezika nije za nj u svemu mjerodavna. Iz tradicije hrvatskoga književnog jezika ušli su u nj neki glasovni likovi koji organski pripadaju drugim dijalektima ili bar nisu karakteristični za novoštokavski jekavskoga izgovora. Tako se u imenica muškoga roda u nominativu jednine čuva završno *-l* (*stol, dol, vol, sol, sokol, okol*, ali *misao*), standardno je i time neutralno *nisam*, a *nijesam* je stilski obilježeno. Još jače su stilski obilježeni likovi kao *dobrijem, zvjezdanim*.

4. Od raznih novoštokavskih mogućnosti hrvatski jezični standard daje prednost onim glasovnim likovima koji ostaju tvorbena i morfološki prozirni: *došao*, a ne *došó* ili *došá*, *orasi*, genitiv *orahá*, a ne *orasá*. I prozirniji oblici kao *pogrješka, grješnik, strjelica* nisu sasvim isključeni iz standardne porabe, iako se protive novoštokavskim glasovnim zakonima.

5. Prema karakterističnom stanju u novoštokavskim govorima i u hrvatskom standardnom jeziku izjednačeni su nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine. No i stariji, različiti, nastavci u tim padežima ulaze kao stilaska rezerva i važna spona s nezaoblaznim tekstovima hrvatske književnosti u širi standardni okvir, i ne valja da se u gramatičkoj nastavi potpuno zanemaruju. Uz prikladno objašnjenje i s odgovarajućim primjerima treba ih uvesti u hrvatske gramatike, iz kojih su ti nastavci nestali kad se hrvatski jezični standard htjelo odvojiti od živoga nasljeđa hrvatske književnosti.

Isto tako treba izdavati djela hrvatske književnosti 19. stoljeća isključivo u izvornom jezičnom obliku, dakle i s takvim nastavcima, i taj izvorni oblik time čvrsto uključiti u hrvatsko jezično obzorje, iako ne kao neutralan i običan izraz. Treba postati jasno da ako tko napiše *svim našim prijateljem* to, ako i jest svojevrsan citat, evokacija starinskog ugođaja, opet nije ni tuđe hrvatskom standardu i, ako ima smisla, nije u njem pogrešno.

6. Jezične osobine organske novoštokavštine imaju u hrvatskom standardnom

jeziku vrijednost pomnoga i zahtjevnoga, pomalo čak i klasičnog izraza. Stoga se u brižljivoj porabi toga jezika jasno razlikuju određeni i neodređeni oblici pridjeva, a odstupanja od toga pripadaju nemarnomu govornom stilu. Zahtjevna poraba hrvatskoga jezičnog standarda isto se tako dosljedno pridržava porabe bezličnih konstrukcija s nominativom subjekta, a ne s akuzativom objekta (*gradi se kuća*, a ne *gradi se kuću*), te razlikuje u akuzativu jednine zamjeničke deklinacije u muškome rodu živo od neživoga i srednji rod od muškoga: *čovjek kojega sam vidio*, ali *stol koji sam vidio*, ne **stol kojeg(a) sam vidio*, isto tako *selo koje sam vidio*, a ne **selo kojeg(a) sam vidio*.

7. U svojem rječniku hrvatski je standardni jezik najmanje određen novoštokavskom osnovicom. Tu se može reći tek to da su riječi koje se javljaju u novoštokavskim govorima obično i standardnom normom određene kao neutralne (tako *umoran* naprama *trudan*, *vatra* naprama *oganj*). No baš na tom je području standardna poraba daleko znatnija od dijalektoloških podataka (tako *rubac* naprama *marama*, *ulica* naprama *sokak*, *dvorište* naprama *avlija*, *prozor* naprama *pendžer*).

No tu se, međutim, granice lako pomiču. Nema dvojbe da je u standardnoj porabi kako smo je naslijedili *krevet* neutralan, a *postelja* stilski obilježena. Ona zrači nekom domaćom prisnosti, pa će mnogi lako govoriti o svojoj *postelji*, ali će im, kad se tehnički opisuju hoteli ili bolnice, biti prihvatljiv samo *broj krevetá*, a ne *broj posteljá* u njima. Ipak, kad se u istarskim turističkim prospektima nedavno pojavio podatak o *broju posteljá* u pojedinim hotelima, pa se čak tamo moglo čitati o *jednposteljnim*, *dvoposteljnim* i *troposteljnim sobama*, bio sam iznenađen kako je to dobro sjelo i kako se u meni nije javio nikakav otpor. Teže bi vjerojatno išlo da se radilo o bolničkim krevetima jer se prema bolnici ne uspostavlja tako lako odnos u kojem je prisutan osjećaj ugone i prisnosti kao što se uspostavlja prema ugostiteljskim objektima, osobito prema dobrima i postavljenim u lijepu okolišu. U svakom slučaju, takva pomicanja standardne neutralnosti kojima se u nju uključuju i nenovoštokavske riječi, nisu u suprotnosti s načelima hrvatske jezične standardnosti. To ne treba otklanjati, nego, naprotiv, ohrabrivati. Hrvatski jezični standard postaje od toga više samim sobom.

U standardnom je rječniku, dakako, mnogo riječi što ne potječu ni iz kojega narodnoga govora, nego pripadaju kulturnom i civilizacijskom nazivlju, koje je dijelom stara baština hrvatskoga književnog jezika, a dijelom su to tvorbe novoga vremena, kada je prema uzoru nazivlja novovjeke civilizacije u jezicima što su joj već služili kao mediji trebalo naglo stvoriti hrvatsko. Od svega što se tu stvaralo i predlagalo u standardnom je jeziku izvršen izbor. To se događalo u više koraka, pod raznim utjecajima i pod pritiskom različitih zahtjeva i potreba. Uvodilo se tako nazivlje strukā i službā. A ono se opet vezivalo za razna državna uređenja i njima svojstvene oblike javnog života i time dobivalo simbolička značenja što su povezana s time. Za nas ima u tome osobito značenje ono nazivlje, zakonsko, upravno i vojničko, koje je nastajalo u okviru kontinuiteta hrvatske državnosti, u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, i kakvo se u habsburškoj monarhiji oblikovalo i učvrstilo u drugoj polovici prošloga i na početku našega stoljeća. No nisu, dakako,

niti naše navike u vremenu poslije toga bez ikakve važnosti i utjecaja.

Tu treba razlikovati troje: službeno nazivlje, stručno i znanstveno nazivlje, te rječnik koji se odnosi na apstraktne pojmove i odnose. Prvo je po svojoj naravi podvrgnuto strogu propisu. Uvodi se i ukida. Treće je pak raznoliko i mnogoslojno, otvara prostor slobode u kojem se uz svako uspjelo rješenje nude i druge mogućnosti. Odatle se onda u znanosti i školstvu vrši izbor nazivlja za pojedine struke i nauke. Tako nastaje drugo: stručno i znanstveno nazivlje. Ono je čvršće određeno i obvezatnije nego je intelektualni rječnik, ali ne i tako strogo propisano kao što je zakonsko, upravno i vojno, dakle službeno nazivlje. Pri rasuđivanju o hrvatskome standardnom rječniku treba to troje uvijek razlikovati.

Poseban položaj u sve te tri kategorije rječnika imaju intelektualne tuđice, takozvani europeizmi. Neki su od njih čvrsto ukorijenjeni u našem standardnom rječniku, a drugi nam dolaze kao olake improvizacije kad odjednom treba govoriti o pojmovima i predmetima što su u nas novina, a već su prisutni u civilizacijskome govoru na drugim jezicima. Poraba europeizama nameće se stoga sama od sebe. Donosi nam znatne prednosti. Ona uspostavlja veze, otvara vrata, olakšava sporazumijevanje, a za mnoge umanjuje štetu od školskim sustavom proizvedenog nepoznavanja latinskoga jezika, iako se ona time nikako ne može doista nadoknaditi. Olakšava uključivanje u civilizaciju kojoj pripadamo, omogućuje brzo snalaženje i jasnu identifikaciju naziva i pojmova. No upravo zato ostaje takvo uključivanje površno. To mu je znatna slabost. Preuzimanjem stranih naziva ne ulazi se u bit onoga što se njima naziva, pa niti u pravo značenje samih tih naziva. Takvu se misaonu prožimanju teži stvaranjem hrvatskih naziva što potječu iz vlastite slavenske jezične baštine, bilo da se pronalaze baštinjene riječi koje se nude da postanu nazivi koji nam nedostaju, bilo da se hrvatskim jezičnim sredstvima tvore nove riječi u tu svrhu. To pak da riječi ne valja stvarati načelo je koje nam se nameće izvana, iz nama tuđeg duhovnog ozračja. Ono baš nikako nije utemeljeno u standardnosti hrvatskoga jezika i primijenjeno na nj može stvarati jedino otuđenje.

Upravo stoga što su u Hrvata nositelji »književne radnje«, kako je pisao mladi Jagić, izvrsno znali i latinski i druge važnije zapadne jezike, nisu se nikada mogli primiriti s preuzimanjem europeizama, nego su uvijek težili za tim da im ostave uz bok odgovarajuće riječi slavenskog podrijetla, potvrđujući time sebe, u prvom redu u vlastitim očima, kao samosvojne sudionike u duhovnom životu latinske Europe. Išlo se u tome čak tako daleko da su Hrvati u renesansnoj i baroknoj književnosti, jedini u Europi, imenima antičkih mitoloških likova nalazili značenjski jednakovrijedna slavenska imena. Iskazivali su se time kao punovrijedni sudionici europskih estetskih i književnih strujanja svojega vremena, ali vlastiti, posebni, kojih je bitno obilježje slavenska jezična baština. Tako u Zlatarićevu prepjevu Tassova Aminte *Daphne* postaje *Jela*, *Sylvia* postaje *Dubravka*, a i to što od imena naslovnoga junaka *Aminta* postaje *Ljubmir* samo je posljedica toga što Zlatarić ime *Aminta* krivo izvodi od *amare* 'ljubiti', a ono je od grčkoga *amýnō* 'braniti', pa bi se naslovni junak u Zlatarićevu prepjevu trebao zvati ne *Ljubmir* nego *Branko*.

Uočeno je već da se pri standardizaciji hrvatskoga jezika ispoljavala velika odbojnost prema riječima posuđenim iz talijanskoga i iz njemačkog jezika, a nije prema

onima iz turskoga, koje su se do neke mjere čak prihvaćale kao »narodne«. U novije doba tumačilo se to time što su njemački i talijanski nacionalni pokret u ono doba bili ekspanzivni i agresivni prema hrvatskom prostoru, dok je turska carevina bila slaba i neopasna, boreći se sama u sebi da smogne snage i nekako preživi, pa od nje nije bilo nikakva straha. To je nedvojbeno i bilo tako, ali nije baš sve u tome. K tomu dolazi još i to da su hrvatski intelektualci onoga doba svi znali njemački i talijanski, a turski nisu. Stoga su riječi posuđene iz tih jezika prepoznavali kao njemačke i talijanske, one su ih uvlačile u druge jezične svjetove i tako mrsile njihovu jezičnu kompetenciju, onesiguravale ih i uznemiravale njihov unutrašnji red. Osjećali su takve riječi kao narušavanje sklada. Doživljavalo se stoga kao naravno i primjereno da se zabaci *farba* jer se to odmah prepoznavalo kao njemačko, a prihvati *boja*, što je isto tako civilizacijska tuđica, samo turska, pa se i nije prepoznavala kao takva, činilo se kao da je ta riječ »čista narodna«.

Tako u hrvatskom standardnom rječniku stoji, gdje god je to moguće, pored našega europskoga i naš hrvatski naziv. Oba su nam potrebna jer nas tek oba naziva skupa postavljaju u položaj koji doista jest naš, u položaj promišljene vlastitosti i prisne i lake povezanosti, a bez njih obaju, samo s jednim od njih, u krivom smo i neautentičnom položaju. To pak znači da nam se standardna norma ne može tuđiti niti od jednih niti od drugih naziva, niti od europeizama, niti od onih slavenskoga podrijetla, da se oni mogu rabiti naporedo ili pak treba bez grčevite dosljednosti birati među njima.

Pri tome oni u hrvatskome jezičnom standardu ipak nisu jednakovrijedni. Standardni jezici uglavnom ne trpe takvih dvostrukosti. Slavenski su nazivi dostojanstveni i gotovo svečani. U njima se zrcali povijest i intelektualni naponi mnogih naraštaja ili pak naših kvalificiranih suvremenika. Tek njima se i mi, djelatno i promišljeno, doista stvaralački, uvrštavamo u rad na onim područjima kojima dotično nazivlje pripada. A europeizmi su u načelu više razgovorni, rabeći ih ostajemo ležerni i izlaganje je više improvizirano jer su takvi nazivi samo preuzeti, u njihovo stvaranje nije uloženi nikakav poseban napor, a i razumiju se lako i bez razmišljanja u sredini koja stručnu literaturu čita na raznim svjetskim jezicima.

Ne može se stoga dati odlučna standardna prednost niti domaćem niti međunarodnomu nazivlju, niti jedno niti drugo ne valja izbjegavati, ali će valjano pisanje i javni govor, kad treba da bude zahtjevan, kad u njem nismo kao u kućnoj haljini i papučama, nego kao u odijelu s izglačanom košuljom i kravatom, bez ikakve grčevite isključivosti svugdje davati prednost nazivlju domaćeg podrijetla, gdje god je to moguće bez jezičnoga nasilja i prenaprezanja jezičnih navika čitateljstva ili slušateljstva, i kada se time ne narušava sklad izlaganja.

8. Među normama standardnoga jezika znatno mjesto pripada pravopisnoj. Ona i nije jezična norma. Time se razlikuje od drugih standardnih norma pa je zato i ovdje ostala izdvojena za kraj. Ta je norma konvencionalnija od drugih, manje je nego one zadana jezičnim danostima. Ima pravopisa koji su razmjerno nezavisni od jezičnoga ustrojstva. Drugi su opet njemu sasvim podvrgnuti. Hrvatski pravopis pripada nedvojbeno toj drugoj skupini. No odatle proizlazi i najveća njegova nesigurnost.

Radi se o tome kako ga je najprikladnije priključiti na jezično ustrojstvo. Da li na njegovu glasovnu (fonološku) razinu ili na razinu koja uz glasove uzima u obzir još i tvorbu riječi i njihovih oblika (morfonološku razinu).

Za slavenske jezike uopće prikladan je samo morfonološki pravopis, u nas često zvan korijenskim. Novoštokavsko narječje, međutim, koje leži u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, odudara od drugih slavenskih jezika upravo time što mu je glasovno ustrojstvo tako prozirno da se i kroz glasovni zapis njegovih riječi bez veće teškoće očitava kako su im oblici izvedeni. Hrvatski standardni jezik stoga ne zahtijeva, kao drugi slavenski, morfonološki pravopis. Izrazitu prednost su mu stoga dali tek ilirci koji su težili za tim da hrvatski standardni jezik što potpunije i čvršće uklape u slavensku cjelinu.

Istina je pak ta da hrvatskomu standardnom jeziku ne odgovara niti skrajnje dosljedan fonološki pravopis, u nas je dosta proširena navika zvati ga fonetskim, niti skrajnje dosljedan morfonološki (korijenski) pravopis. Oboje se u nekim slučajevima previše udaljava od onoga kako spontano doživljavamo glasovni lik svojih riječi i njihovih oblika. Teško se je tako primiriti s morfonološkim zapisima *iztok*, *glasba*, *svatba* ili *gladčalo*, a nije lakše ni s fonološkim zapisima *aorisni*, *ispostrosječan*, *ivanidgradski* ili *pozdiplomski*. Izvan tih skrajnosti hrvatskomu standardnom jeziku uglavnom više odgovara fonološki pravopis nego morfonološki, ali pri tome ostaje dosta nesigurnosti i nedoumica. Nije uvijek lako presjeći.

Takvo stanje stvari očituje se i u povijesti hrvatskoga pravopisa. Eksplicitnu mu je normu kao prvi odredio Bartol Kašić u svojoj gramatici. Propisao je fonološki pravopis, ali se ispisujući primjere u toj istoj gramatici, pisanoj inače latinski, nije sam toga dosljedno držao. Ima u njoj i dosta morfonološkoga pisanja. Ta je nedosljednost karakteristična za hrvatsko pisanje sve do iliraca. Tek oni su se priklonili dosljednije provedenom morfonološkom pravopisu, iako ni oni ni za njima zagrebačka filološka škola nisu u tome išli baš do kraja. Činjenica pak što je u posljednjih sto godina hrvatski pravopis bio fonološki daje u smislu kontinuiteta i stabilnosti te poštovanja uvriježenih navika fonološkomu pravopisu izrazitu prednost. Mišljenje da je on hrvatskomu jeziku tuđ posve je neutemeljeno.

Sama načela standardnosti hrvatskoga jezika postavljaju dakle zadatak da se određuje opseg primjene fonološkoga i opseg primjene morfonološkoga načela u pravopisu. Tu treba velika osetljivost i domišljatost da se nađe prava mjera, a pritom ne napusti svaka dosljednost. Vjerojatno će neko vrijeme trebati promatrati koje se pogreške najčešće prave i po tome prilagođivati pravopisna pravila živomu jezičnom doživljaju onih koji pišu. Naglo presijecanje toga pitanja nema temelja u načelima standardnosti hrvatskoga jezika.

Drugo pitanje koje se u hrvatskom pravopisu ne može olako presjeći jest sastavljenost i rastavljeno pisanje riječi. To vrijedi osobito za prijedložne izraze i složene priloge. Teškoća najčešće i leži baš u tome što se ne mogu lako razgraničiti jedni od drugih. Oni naime u hrvatskom jeziku srastaju u cjelovite riječi, ali je to srastanje postupno. Ako se tu i postave dosljedno zasnovana pravila, njihova primjena ostaje stoga u pojedinim slučajevima više ili manje dvojbena i nesigurna. Po svemu se čini da će hrvatski standardni jezik ostati obilježen tom pravopisnom nesigurnosti. Osla-

njajući se na jezično ustrojstvo, što je u naravi hrvatskoga pravopisa, ne može se uvijek uvjerljivo odrediti koje prijedložne izraze treba pisati sastavljeno jer su postali složeni prilozi, a koje rastavljeno kao prijedložne izraze koji nisu postali složeni prilozi. Tako *uz to*, i ako jest složeni prilog, pa se može pisati *usto*, nije zato prestalo biti i prijedložnim izrazom *uz to*, pa se zapravo uvijek može pisati i sastavljeno i rastavljeno. I u njemačkom pravopisu nije do kraja jasno kada se složeni prilozi i prijedložni izrazi pišu rastavljeno, a kada sastavljeno, pa i najkvalificiraniji pisci moraju zagledati u pravopisni rječnik. Nije to dakle prevelik nedostatak standardnosti. A u samim njezinim načelima leži uzrok tomu što ga nije lako odstraniti.

Načela standardnosti hrvatskoga književnoga jezika kada se razmotre i primijene makar i samo na mali broj odabranih primjera, kako je učinjeno ovdje, bacaju novo i jasnije svjetlo na pitanja što se postavljaju oko njegove primjene i daljnje razvijanja i njegovanja. Od toga je lakše snalaziti se u tim pitanjima.

SAŽETAK

Radoslav Katičić, Institut za slavistiku Sveučilišta, Beč
UDK 800.853:808.62, izvorni znanstveni članak
primljen 22. studenoga 1995., prihvaćen za tisak 10. prosinca 1995.

Principles of Standardness of the Croatian Language

The author lists several major principles of standardness valid for Croatian:

1. Standard norm determines what is stylistically neutral in a language and, therefore, unmarked.
2. Standard Croatian is based on the Neoštokavian dialect of Jekavian pronunciation.
3. The dialectal base of Standard Croatian is not binding for it in every detail.
4. Croatian linguistic standard grants priority to those sound forms of Neoštokavian potential which are transparent in word-formation and morphological terms.
5. Standard Croatian contains older forms (such as the plural forms for dative, locative and instrumental) as stylistic reserves.
6. Linguistic characteristics of organic Neoštokavian have the validity in Standard Croatian of a careful and exacting, even classical, expression.
7. The lexis of Standard Croatian contains, among others, the elements that do not belong to the Neoštokavian base.
8. The very principles of standardness of the Croatian language impose the task of determining the scope of applying both the phonological and morphological principles in Croatian orthography.